

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.564

ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Гришкін В.О., д.е.н.

Сімахова А.О., к.е.н.

Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара

У статті оцінено потенціал зовнішньоекономічної діяльності України для забезпечення сталого економічного розвитку. Досліджено стан та динаміку основних показників зовнішньоекономічної діяльності України за 1995-2014 рр.; проаналізована ефективність зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності країни. Запропоновано заходи задля поліпшення стану та ефективності зовнішньоекономічної діяльності України. Теоретичною та методологічною основою статті є концептуальні положення економічної теорії, праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених з розвитку інтеграційних процесів, міжнародні та національні нормативно-правові документи. У статті виокремлено негативні тенденції у зовнішньоекономічній діяльності України, які дестабілізують сталий економічний розвиток країни. Приведено основні напрями щодо підвищення зовнішньоекономічного потенціалу для забезпечення сталого економічного розвитку України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, потенціал, ефективність, інвестиції, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток

UDC 339.564

ASSESSMENT OF THE FOREIGN ECONOMIC POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT ACHIEVEMENT

Gryshkin V., Dr.of Econ.Sc.

Simakhova A., PgD in Economics

Dnipropetrovsk National University named after Oles Honchar

In the article the capacity of foreign economic activity of Ukraine to ensure sustainable economic development has been assessed. The state and dynamics of the main indicators of foreign economic activity of Ukraine in 1995-2014 years has been investigated. The efficiency of foreign trade and investment activity of Ukraine has been analyzed. The measures to improve the status and effectiveness of foreign economic activity of Ukraine have been proposed. Theoretical and methodological basis of the article is the conceptual points of economic theory, scientific works of the integration processes development of the leading Ukrainian and foreign scientists, international and national legal documents. The article singled out the negative trends

in foreign trade of Ukraine, which destabilize sustainable economic development. We give basic directions for improving external economic potential for the sustainable economic development of Ukraine.

Keywords: foreign economic activity, capacity, efficiency, investments sustainable development, social and economic development.

Актуальність проблеми. Зовнішньоекономічний потенціал України становить неоднорідний та багатоаспектний предмет вивчення. Його можна розглядати і в контексті національних інтересів, і в регіональному та глобальному масштабах, і через призму забезпечення сталого економічного розвитку. У першому аспекті така діяльність є засобом досягнення підприємницьких і загальнодержавних цілей у процесі співробітництва із зарубіжними партнерами. У другому – весь господарський механізм України постає невід'ємною складовою глобальної економіки, елементом більш загальної системної цілісності, інтернаціональних ринкових структур. У третьому – досягається забезпечення сталого економічного розвитку країни. Отже, дослідження зовнішньоекономічного потенціалу національної економіки є необхідним та відповідає вимогам часу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематика оцінки зовнішньоекономічного потенціалу була висвітлена у працях таких зарубіжних і вітчизняних дослідників: М. Портера, В. Гейця, М. Згуровського, Ю. Полунєєва, Б. Карлоффа, Б. Шлюсарчика, Р. Фатхутдінова, О. Кириченко, В. Козик, Б. Лановик, В. Новикова, Н. Тюріної, Т. Філіпенко, В. Новицького та інших. Не дивлячись на значні здобутки з порушеної теми вітчизняних та зарубіжних науковців, не вирішеним залишається питання використання національного зовнішньоекономічного потенціалу для забезпечення сталого економічного розвитку.

Основною метою статті є дослідження стану зовнішньоекономічного потенціалу України з урахуванням вимог щодо забезпечення сталого економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна сфера є досить складною системою відносин, яка будується на взаємному поєднанні публічних і приватних інтересів й включає цілий ряд правовідносин, а саме: цивільних, господарських, адміністративних, міжнародні, публічних і приватних. Публічні інтереси

виражаються в зацікавленості держави в контролі руху зарубіжних товарів, валюти в країні, дотриманням порядку переміщення товарів, забезпечення економічної безпеки тощо. Приватні інтереси суб'єктів направлені на отримання прибутку в результаті здійснення зовнішньоторговельних операцій. В той же час в ході реалізації таких операцій вони вступають у адміністративно-правові відносини з державними органами, наприклад, для набуття дозволів, ліцензій, проходження процедур митного і банківського оформлення. Усе поєднання публічних та приватних інтересів зводиться до отримання прибутку, що в свою чергу забезпечує економічну та соціальну ефективність, як складові зростання національної економіки.

Практичне значення реалізації зовнішньоекономічного потенціалу для країни полягає в можливості одержувати валютну виручку від експорту, підвищувати технічний рівень виробництва (за рахунок імпорту інновацій та технологій), виробляти конкурентоспроможну продукцію. У сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність держав являє собою систему економічних відносин, які складаються при обміні різними ресурсами між країнами та їх економічними суб'єктами на всіх рівнях.

В сучасних умовах поняття оцінки зовнішньоекономічного потенціалу має комплексний і багатоаспектний характер. Воно може виражатись за допомогою різноманітних економічних показників, більшість яких демонструє переваги розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. При цьому варто враховувати те, що зовнішньоекономічні зв'язки сприяють забезпеченню оптимальних розмірів виробництва окремих видів товарів, упровадженню світових досягнень в області науки і техніки, отриманню необхідної сировини і матеріалів, розширенню номенклатури продукції, яка реалізується на внутрішніх ринках тощо [1]. Все це визначає необхідність ретельного узгодження відповідних видів діяльності, забезпечення єдності критеріїв параметрів, які використовуються відповідно із реальними потребами народного господарства.

Достатньо зрозумілим є те, що задачі підвищення зовнішньоторговельного потенціалу неможливо розглядати ізольовано, у відриві від таких важливих факторів, як модернізація виробничої структури, якість продукції, що випускається та ін., від проблем удосконалення всього господарського механізму, покращення різноманітних сторін управління національною економікою у цілому.

На наш погляд для оцінки зовнішньоекономічного потенціалу слід використовувати дві групи показників: узагальнюючі показники і показники окремих спрямувань діяльності.

Оцінка ефективності зовнішньої торгівлі на рівні держави здійснюється за допомогою узагальнюючих показників. Такими основними показниками є: обсяги експорту, імпорту, зовнішньоекономічного сальдо. Щодо показників окремих спрямувань діяльності можна виділити показники інвестиційної діяльності країни. На нашу думку, за допомогою названих показників можна проаналізувати та оцінити зовнішньоекономічний потенціал економіки України.

Динаміка узагальнюючих показників оцінки зовнішньоекономічного потенціалу національної економіки приведена на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка узагальнюючих показників оцінки зовнішньоекономічного потенціалу економіки України у 1995-2014 рр.

Розраховано авторами за даними [2; 3, с. 26, 27; 4, с. 26, 27; 5, с. 30]

Зробивши аналіз даних рис. 1, можна стверджувати, що зовнішньоекономічний потенціал національної економіки протягом досліджуваного періоду часу, зменшувався. Названий факт підтверджується від'ємним зовнішньоторговельним сальдо впродовж 2006-2013 рр. Утворення від'ємного сальдо, як в попередні роки, зумовлене перевищенням обсягів імпорту над обсягами експорту товарів.

У 2014 р. сальдо зовнішньої торгівлі України стало позитивним та становило 3,3 млрд. дол. США. Основними торговельними партнерами по експорту України за досліджуваний період були Російська Федерація – 18,2% (механічні машини, чорні метали, продукти неорганічної хімії),

Туреччина – 6,6% (чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, добрива), Єгипет – 5,3% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Китай – 5,0% (руди, шлак і зола, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Польща 4,9% від загального обсягу експорту (чорні метали, руди, шлак і зола, електричні машини), Італія – 4,6% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження) [2].

Щодо основних торгівельних партнерів по імпорту, то впродовж 1995-2014 рр. ними виступали Російська Федерація – 23,3% від загального обсягу імпорту (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, механічні та електричні машини), Китай – 9,9% (електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали), Німеччина – 9,9% (палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного), Білорусь – 7,3% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту, крім залізничного, механічні машини), Польща – 5,6% (палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали) [2]. Отже, у регіональному розрізі зовнішньоекономічна діяльність представлена переважно європейськими та азійськими країнами.

Як вже було зазначено, до показників окремих спрямувань діяльності відносять потенціал інвестиційної діяльності. Так, обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України протягом 2014 р. становив 45 916 млн. дол. США та в розрахунку на одну особу населення складало 1 072 дол. США [2]. На нашу думку, інвестиційний потенціал забезпечення сталого розвитку є недостатнім. Він є нижчим за ВВП на душу населення (2 881 дол. США у 2014 р.).

Проведені розрахунки дають змогу стверджувати, що наявний зовнішньоекономічний потенціал є недостатнім для забезпечення сталого розвитку, тому вкрай необхідним є розробка напрямів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Одним із найголовніших напрямів є оптимізація регулювання зовнішньої торгівлі в Україні [6]. Для поліпшення стану регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідним є проведення активної державної політики, забезпечення сприятливих нормативних та організаційних передумов міжнародної економічної діяльності. Передусім стоїть завдання

подолати такі головні перешкоди: недосконалість та нестабільність законодавчої бази міжнародної економічної діяльності, відсутність внутрішньо узгодженої системи митного, податкового регулювання механізмів банкрутства; нерозвиненість або відсутність багатьох важливих інституцій регулювання міжнародної економічної діяльності.

Завданнями особливого порядку, які виходять далеко за межі зовнішньоекономічної проблематики, але являють собою необхідну передумову оптимізації участі України у світогосподарських відносинах, є подолання бюрократизації та корумпованості управлінських структур, забезпечення політичної стабільності та проведення загальної структурної реформи.

Ми вважаємо, що у сучасних українських умовах оптимальною формою регулятивної політики були б такі інструменти: відсотки за кредит, ставки податків, норми амортизаційних відрахувань, відрахування на соціальні потреби.

Беззаперечно, для поліпшення стану процесу регулювання міжнародної економічної діяльності Україна має чітко обґрунтувати цілі, задачі, напрямки та методи реалізації зовнішньоекономічної політики, але ми вважаємо, що також необхідна дієва форма організації взаємодії всіх ланок системи органів управління між собою і з регіональними органами управління в інтересах удосконалення всієї економічної системи, а також окремих її елементів, у тому числі і галузі зовнішньоекономічної діяльності.

Підвищення зовнішньоекономічного потенціалу України може бути забезпеченим тільки за умов підвищення ефективності галузей національного виробництва. В сучасних умовах це є можливим лише за допомогою формування засад сталого розвитку на інтелектуальних ресурсах, наукоємних та інформаційних технологіях [7, с. 114]. У Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» [8]. було офіційно сформульовано концептуальні підходи української держави до проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки держави. Одним з вирішень питань поліпшення регулювання зовнішньоекономічної діяльності є забезпечення інноваційного й технологічного розвитку, дерегуляція та розвиток підприємництва, а також поживлення інвестиційної діяльності.

Для підтримки інвестиційної активності та захисту прав інвесторів потрібно забезпечити ефективний захист права приватної власності, у

тому числі судовими органами, гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів та кредиторів, захисту економічної конкуренції, запровадити стимулюючі механізми інвестиційної діяльності, виходячи із найкращої світової практики.

Оцінюючи ситуацію в експортному виробництві на території України, нам доводиться визнати, що вона не відповідає не тільки її економічному потенціалові за валовими показниками, а й господарсько-технологічній структурі, галузевому розподілу та рівню кадрового корпусу. За наявності великого наукового потенціалу майже відсутній високотехнологічний експорт продукції наукомісткого виробництва. Тому необхідно стимулювати складне технологічне експортне виробництво та сприяти закордонному продажу за тими науково-технічними напрямками і по тих економічних галузях, розвиток яких може сприяти збільшенню товарної маси, що експортується з території України.

Зважаючи на світову тенденцію до підвищення питомої ваги в масі експорту послуг, а також на наявний в Україні потенціал у цій сфері, необхідно здійснювати заходи щодо реалізації існуючих та створення нових експортних можливостей щодо послуг на експорт. З-поміж іншого ми вважаємо, що має бути розроблена міжнародна маркетингова стратегія, основу якої мають складати такі стратегічні рішення: доцільність виходу на зовнішній ринок; визначення регіональних ринків та вибір країни; основні методи здійснення зовнішньоекономічної діяльності (експортно-імпортні операції, портфельні або прямі інвестиції); формування маркетингових програм [9, с. 247].

На сьогоднішній день еволюційний розвиток міжнародної економічної діяльності українських підприємств зумовлює необхідність вдосконалення організаційно-економічного механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Тільки глобальна орієнтація зовнішньоекономічної діяльності дозволить сучасним українським компаніям виживати та конкурувати у жорстких умовах міжнародного ринку.

Діюча нормативна база України у сфері зовнішньоекономічної діяльності має ще досить суперечливий характер. Численні поправки, доповнення все глибше ускладнювали механізм контролю за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, що спричинило виникнення певних проблем [10, с. 2]. Так, з метою подальшого розвитку законодавства про зовнішньоекономічну діяльність слід використати такі форми систематизації як консолідація і кодифікація.

Висновки. В умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні все більшого значення набуває ефективне використання зовнішньоекономічного потенціалу України. З огляду на проведено дослідження, можна зробити висновок, що наявний зовнішньоекономічний потенціал є недостатнім як для задоволення інтеграційних прагнень України, та і для забезпечення сталого економічного розвитку. Серед визначальних факторів, що підвищують зовнішньоекономічний потенціал національної економіки можна назвати такі: всебічна міжнародна інтеграція, стабілізація політичної ситуації в країні, вирішення соціально-демографічних проблем, розвиток ринкової інфраструктури, підвищення технічного рівня усіх суб'єктів господарювання. Перспективами подальших наукових розробок у даному напрямку стане розробка комплексної програми забезпечення сталого розвитку з максимально ефективним використанням зовнішньоекономічного потенціалу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія / Інститут економічного прогнозування НАН України; За ред. В. М. Гейця. – К. : Логос, 1999. – 498 с.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України; За ред. І. М. Жук. – К., 2015. – 586 с.
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України ; За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Консультант, 2009. – 566 с.
5. Статистичний щорічник України за 2001 рік / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2002. – 644 с.
6. Стратегія соціально-економічного розвитку індустріально розвинутих країн світу: проблеми і перспективи України. Вип. 32 / За заг. ред. академіка НАН України, д. т. н. В. П. Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 364 с.
7. Сімахова А. О. Теоретичне обґрунтування інноваційно-інвестиційних аспектів забезпечення позитивної соціально-економічної динаміки / А. О. Сімахова // Економічний простір. – 2012. – № 68. – С. 114-119.
8. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» № 5/2015 від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

9. Касенич М. Управління діяльністю підприємств при проведенні зовнішньоекономічних операцій та напрямки його вдосконалення / Марія Касенич, Ірина Тюха // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у ХХІ столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. – К. : НУХТ, 2014. – Ч. 3. – С. 247-248.
10. Коваль Л. В. Проблеми та напрями вдосконалення законодавства України в сфері зовнішньоекономічних відносин / Л. Коваль, Д. Павлюк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/5-SWMN-2012/Economics/15-101303.doc/htm>.